

SEFER-NÂME-İ HASRETİ BEY**Yrd. Doç. Dr. Mustafa ERDOĞAN**Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**ÖZET**

Klasik Türk edebiyatının yaygın nazım şekillerinden biri olan mesnevî, daha çok uzun soluklu ve tahkiyevî konuları işlemede kullanıldığı gibi, kimi zaman kısa, yerel konuları anlatmada da kullanılmıştır. Bu yazıda üzerinde durulacak olan Sefer-nâme, bahsedilen ikinci gruba dâhil edilebilecek bir metindir. Sefer-nâme, mesnevî nazım şekli ile yazılmış, 87 beyitten meydana gelen, nasihat-nâme türüne örnek olabilecek bir eserdir. Manzûmede, gaza amacıyla evinden çıkan/çıkacak olan bir Osmanlı insanına öğütler ve tavsiyeler yer almaktadır. Eser bir yönüyle edebî ve dinî iken, diğer bir açıdan da sosyal hayatla alakalıdır. Çünkü eserde o devrin halk inanç ve âdetleri, günlük hayatta kullanılan aletler gibi doğrudan halkın hayatıyla ilgili pek çok unsur bulunmaktadır. Dolayısıyla eser kısmen sıradan bir Osmanlı insanının hayatına ışık tutmaktadır. Telif tarihi belli olmayan Sefer-nâme'nin şairi olan Hasretî Beg hakkındaki bilgiler net değildir. Eser, XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın başında yaşayan Diyarbakırlı Hasretî'ye ait olabileceği gibi, aynı mahlası kullanan başka bir şaire de ait olabilir. Yazıda, önce Hasretî'nin kimliği üzerinde durulmuş, daha sonra Sefer-nâme hakkında bilgi verilmiş, en son da eserin çevriyazılı metni istifadeye sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Mesnevî, nasihat-nâme, Hasretî, Sefer-nâme*

HASRETİ BEY'S SEFER-NÂME**ABSTRACT**

Classical Turkish literature, poetry, which is a common mesnevi, more long-term, as used in processing tahkiyevî issues, sometimes short, has also been used in explaining the local issues. In this article we will focus on the Sefer-name, mentioned in a text that can be included into the second group. Sefer-name, form of poetry written in mesnevi, 87 beyitten occurred, the sample may be nasihat-name type of a monument. Poetry, from his home in order to gas / advice and recommendations that would include the people of the Ottoman Empire. While some aspects of literary and religious works, the other in a way relevant to the social life. Because eserde folk beliefs and customs of that era, such as tools used in daily life, there are many elements directly related to the life of the people. Thus, an ordinary part of work sheds light on the life of the Ottoman people. Departure date is not certain copyright-nâme'nin poet is not clear that information about Hasretî Beg. Works, XVIII. With the end of the XIX century. may have belonged to at the beginning of the century, such as living Hasretî of Diyarbakir, a

poet who uses the alias can belong to the same. The article focused on the identity of Hasretî ago, then-name given information about the Sefer-nâme, the utilization of the latest text of the work presented transcription.

Keywords: *Mesnevi, nasihat-name, Hasretî, Sefer-nâme.*

Giriş

Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden biri olan mesnevînin, çoğunlukla tahkiye esasına dayalı ve uzun soluklu eserlerde kullanıldığı bilinen bir husustur. Her beytin kendi içinde kafiyelenmesi kolaylığa sebep olduğundan mesnevî, Türk edebiyatının en çok kullanılan nazım şekillerinden birisi olmuştur. Bununla birlikte, ilgili nazım şeklinin kimi zaman tahkiyeli ya da uzun soluklu olmayan manzûmelerde de kullanıldığı malûmdur. İşte bu yazıda üzerinde durulacak olan *Sefer-nâme* isimli eser de bu tarzda bir mesnevîdir.

Bu yazıda incelenecek ve metni verilecek olan *Sefer-nâme*; beyitlerle ve mesnevî nazım şekliyle yazılmış olması, vezin, kafiye yapısı, pend-nâme türüne örnek olması gibi yönleriyle eski Türk edebiyatının inceleme alanı içinde değerlendirilebilir. Muhtevasına dikkat edildiğinde ise; halk inanç ve âdetleri, günlük hayatta kullanılan aletler gibi doğrudan halkın hayatıyla ilgili pek çok unsurun bulunduğu görülecektir. Ayrıca eserde, eski Türkçeye âit ya da kullanımdan düşmüş dil unsurları, değişik ve ilginç kelimeler geçmektedir. Bu yönleriyle *Sefer-nâme* halk edebiyatı yahut Türk dili çalışmalarına da pencereler açan bir niteliktedir.

Bu çalışmada öncelikle *Sefer-nâme*'nin şairi Hasretî üzerinde durulacak, ardından eserin şekil ve muhteva özelliklerinden bahsedilecek, en son da eserin çevriyazılı metni sunulacaktır.

Hasretî'nin Kimliği Üzerine

İncelenen *Sefer-nâme* isimli eserin başlığı “Sefer-nâme-i Manzûm Hasretî Beg Sellemehu'llah” şeklindedir. Ayrıca eserin en son beytinde de “Hasretî” mahlası geçmektedir. Bunlardan *Sefer-nâme*'nin Hasretî mahlaslı bir şaire ait olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bunun yanında başlıkta geçen “bey” kelimesinden Hasretî'nin önde gelen ve tanınan birisi olduğunu, “sellemehu'llah” (Allah selamet versin) ifadesinden de manzûmenin şair hayatta iken yazıldığını çıkartmak mümkündür. Eserde şairle ilgili başka bir bilgi ve ipucu yoktur. Manzûmenin sahibi olan Hasretî kimdir, ne zaman yaşamıştır, gibi sorulara cevap bulmak ve şairin kimliğini tespit etmek için kaynaklara bakıldığında, muhtelif kaynaklarda bu mahlası kullanan iki farklı şairin kayıtlı olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi ile ilgili en fazla ve derli toplu bilgiyi Ali Emîrî Efendi vermektedir. Ali Emîrî, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli eserinde, bu şairden uzunca bahsetmiş ve bir gazelini örnek olarak yazmıştır. Özetle ifade edilecek olursa, bu esere göre Hasretî, Diyarbakırlı ümmî şairlerin önde gelenlerinden olup 1190 (1776) yılında doğmuştur. Doğuştan gelen yeteneğiyle, gençlik yıllarından itibaren nükteli ve manzûm sözler söylemeye başlayan Hasretî, önceleri kahveci çırağı yaparak hayatını kazanmış, daha sonra kendisi de kahvehâne açarak işletmiştir. Onun kahvehanesinin iyi

hizmeti sebebiyle rağbet görmesinden başka, özellikle kış akşamları Ebû Müslim, Seyyid Battal Gazi Hikâyesi gibi hikâyelerin, Kan Kalesi Destanı gibi destanların okunduğu bir mekân olduğu ifade edilmektedir. Ali Emîrî'ye göre zamanla birkaç kahvehâne daha açan ve bu yolla epeyce para da kazanan Hasretî, 1231 (1815/1816) yılı civarında kırk yaşlarında iken vefat etmiştir. Diyarbakırlı şairler Câmî, Cedîdî ve Hadîdî ile latifeleri olan Hasretî'nin bazı şiir mecmualarında eserleri bulunduğu nakledilmektedir (Ali Emîrî, 1328, 1/215-216). Ali Emîrî, *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli eserinde de aynı bilgileri özet olarak vermekte ve şairin bir beytini nakletmektedir (Ali Emîrî Efendi, 2003, 17). Diğer kaynaklardaki bilgiler umûmiyetle bunların tekrarı şeklindedir (Tuman, 2001, 1/193; Beysanoğlu, 1957, 1/285; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1981, 4/138).

Hasretî mahlasını kullanan ikinci kişi ise bir Bektaşî şairidir. XIX. asrın ilk yarısında yaşadığı eldeki şiirlerinden anlaşılan bu şairin şiirlerinin Bektaşî geleneğine uygun olduğu nakledilmektedir (*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1981, 4/138). Bu Hasretî, aynı asır şairlerinden Hızrî'nin Şairnâme'sinde "Hasretî Revnakî Sadâyî Aşkî" ve "Öğretti erbâb-ı kenzi Hasretî" şeklinde iki farklı yerde anılmaktadır (Kaya, 1990, 34, 35). Bu şairle ilgili elde başka bilgi mevcut değildir.

Üzerinde durulan *Sefer-nâme* başlıklı manzûmenin kime ait olduğu konusunda şimdilik net bir söz söylemek mümkün değildir. Eserin Bektaşî Hasretî'ye ait olması çok zayıf bir ihtimal gibi görünmektedir. Çünkü manzûmede Bektaşîliği çağrıştıran bir ifade olmadığı gibi, tam tersine kimi zaman gayet zâhidâne söyleyişlerin bulunduğu görülmektedir. Diğer taraftan Diyarbakırlı Hasretî'ye aidiyeti de kesin değildir. Çünkü buna dair net bir delil olmadığı gibi, manzûmenin başında şair için kullanılan "Bey" sıfatı da bu noktada dikkati çekmektedir. Diyarbakırlı Hasretî esnaftan, kahvecilik yapmış biridir. Böyle birisi için ilgili kelimenin kullanılması ne kadar mümkündür bilemiyoruz. Manzûme, Diyarbakırlı Hasretî'ye ait olabileceği gibi, bu şairlerin dışında, kaynaklarda bahsedilmeyen, başka bir kişiye ait olması da mümkündür¹.

Sefer ve *Sefer-nâme* Üzerine

Bilindiği üzere sefer, Arapça bir kelime olup yolculuk, seyahat, mesafe kat etme; savaşa gitme; savaş; askerinin savaş halinde ve savaşa hazır bulunması

¹ Nitekim bazı klasik şiir mecmualarında Hasretî mahlaslı şiirler bulunmaktadır ki ilgili şiirlerin de yukarıda bahsedilen şairlere aitliği şüphelidir. Mesela, 06 Mil Yz. A 805 nolu *Mecmua-i Eş'âr*'da (vr. 4a) bulunan Hasretî mahlaslı bir gazelin yukarıda bahsedilen şairlere ait olmadığını sanıyoruz. Bunların dışında kaynaklarda Senendac doğumlu Hasret (ö. 1829) mahlaslı bir şair de geçmektedir (Tuman, 2001, 1/192; İpekten-vd., 1988, 189-190). Ayrıca Doğan Kaya'nın *Şairnâmeler* isimli eserinde; 20. yüzyıl âşıklarından 1929 Kars-İncesu doğumlu, Sadi Değer'in de Hasretî mahlasını kullandığı bilgisi verilmektedir ki bu kişinin de *Sefer-nâme* ile ilgisinin olamayacağı aşıkardır (Kaya, 1990, 48).

gibi manalara gelmektedir. Ayrıca Türkçede defa, kere, nöbet anlamlarında da kullanılmaktadır ([Ahterî Mustafa Efendi], 1310, 403; Ş[emseddin] Sami, 1312, 724-725; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, 1985, 865). İnsanoğlunun gerek maddî, gerekse manevî anlamda dünyada hep bir sefer halinde bulunduğu söylenebilir. İnsanın dünya macerasında yolculuk çok önemli bir yer tutmaktadır. Maddî anlamdaki kısa ya da uzun mesafeli bir yerlere gidiş gelişler, yolculuklar bir tarafa; bazı mutasavvıflara göre insanın seferi ruhların yaratılışı ile başlamıştır. Ruhlar âleminden, ezel meclisinden başlayan, anne rahmi ve dünya hayatı ile devam eden bu yolculuk, kabir ve âhiret hayatına uzanacaktır. Bir kısım mutasavvıflara göre ise, âlem-i kitmandan çıkışla başlayan insanoğlunun serüveni, vahdet-i İlahiyeye ulaşmaya kadar sürecektir. Mehmet Zeki Pakalın tarafından yazılan *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nde sefer ve seferle ilgili deyim ve terimler uzun uzun anlatılmaktadır (1993, III/139-142). Bu eserde sefer için şunlar söylenmektedir: “Lügat manası yolculuk demek olan sefer, sofiye ıstılahı olarak mukayyetten mutlaka seyir, daha açık bir ifade ile kalbin Hakk’a teveccühüdür. Buna seyr-i ilallah denilir. Sofiyeye göre bu; kâmil insana ancak cezbe ile nasip olabilir...” Aynı eserde İsmail Ankaravî'nin *Minhacü'l-Fukarâ*'sından sefer hakkındaki şu bilgiler nakledilmektedir: “Sefere anım için sefer dediler ki ahlâkı isfâr eyler [boşaltır, temizler] ve iyi huy izharına sebep olur. Ey ahî (kardeş) bilgil ki sefer iki kısımdır: Biri sûrîdir ve biri dahi mânevîdir. Asıl ehlullah katında (yanında) makbul ve maksut olan sefer sefer-i mânevîdir. Amma sefer-i sûrîde dahi çok fâideler vardır. Cümleden biri nefis me'lûfât ve mahzûzâtından (alıştığından ve hazzettiğınden) münkatı' olur [kesilir] ve şerbet-i firâk-ı yârân ve hullânı çeşide kılır [dost ve sevdiklerinden ayrılık şerbetini tadar]. Bu sıfatla min vechin lezzet-i fenâyı bulur ve mevte müstait [ölüme kabiliyetli (hazırlıklı)] olur ve bir fâide dahi budur ki gariblik sıfatıyla muttasıf olur (ve tûbâ li'l-gurebâ) [ne mutlu o gariplere (hadis-i şerif)] saadetin bulur ve bir fâidesi dahi budur ki sıfat-ı hamûli (dayanaklılığı) iras eyler ve hamûl ve bî-nâm olmak ise tarikat-ı evliyanın en büyük rûknüdür.” (Pakalın, 1993, III/139, 140).

Üzerinde durulan *Sefer-nâme*'de ise, bu yolculukların dışında, sıradan bir Osmanlı insanının gaza maksadıyla bir yerden başka bir yere yaptığı yolculuk etraflı bir biçimde anlatılmaktadır. Aslında geçmişte ulaşım araçlarının yetersizliği ve yavaşlığı, bu yüzden savaş, hac vb. sebeplerle yapılan kimi yolculukların aylar yıllar aldığı, bu yolculuklar sırasında ne kadar sıkıntılar çekildiği düşünülürse, eski toplum hayatında seferin ne kadar önemli bir kelime olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Tabii ki bu seferlerin çeşitli şekillerde edebî eserlere yansması kaçınılmaz olduğu gibi², seferle ilgili çeşitli inanışların, âdetlerin de ortaya çıkması ve bunların edebî eserlerde işlenmesi de gayet

² Edebiyat, yol ve yolculuk kavramlarıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Doğan, 2006, 47-57; Solmaz, 2005, 133-145; Maden, 2008, 147-158; Törenek, 2005, 129-143.

normaldir³. İşte üzerinde durulan *Sefer-nâme* de bunlardan biridir.

Sefer-nâme genel çerçevesiyle, eski Türk edebiyatında yaygın birer tür olan seyahat-nâme ve sefaret-nâmelere benzemektedir. Ancak ayrıntılı olarak incelendiğinde onlardan farklı olduğu görülmektedir. Seyahat-nâmelerde umûmî anlamıyla gezi ve bu gezilerin izlenimleri, sefaret-nâmelerde Osmanlı Devleti'nin dış ülkelere gönderdiği sefirlerin hatıraları ve kimi zaman yazdıkları resmî raporlar söz konusudur. Tarafımızdan incelenen *Sefer-nâme*'de ise bir Osmanlı insanının gaza maksadıyla bir yerden başka bir yere yaptığı yolculuk, bu sırada yapılması gerekenler, lüzumlu aletler vs. anlatılmakta, öğütler verilmektedir. Bu bakımdan *Sefer-nâme*, seyahat-nâme ve sefaret-nâmelerden ayrılmaktadır. Yine üzerinde durulan eserin gazavat-nâme, fetih-nâme gibi türlerle de bazı benzer noktaları varsa da doğrudan savaşın ahvalini anlatmaması yönüyle onlardan ayrılmaktadır. Diğer taraftan bu konunun bir tür sayılıp sayılmayacağı konusu daha sonra yapılacak araştırmalarla netleşecektir. Zamanla, yazıda üzerinde durulan *Sefer-nâme* ile aynı mevzu ve formatta başka eserler ortaya çıkarsa bunların ayrı bir tür sayılması mümkündür⁴.

Bu yazıda üzerinde durulacak olan *Sefer-nâme*, Ankara Milli Kütüphane'deki el yazması bir şiir mecmuasının içinde yer almaktadır (06 Mil

³ Mesela eskiden, ay akrep burcuna girdiği zaman yola çıkmanın uğurlu olmadığına inanılmış. Ahmed Paşa bu inaniş, “Ey dil ruh u zülfün görüp terkimiz urma/Çıkma sefere k'oldu mehin menzili akrep” şeklinde ifade etmektedir. Yani, ey gönül, o güzelin yanağıyla saçını görüp bizi terk etme. Ayın menzili akrep burcu oldu, sefere çıkma. Yahut ay gibi yüzüne akrep gibi saçı düşmüş, sen bunları görüp sevgiliye doğru meyletme. Çünkü ay akrep burcundayken sefer uğursuzdur. Sofyalı Hazanî'nin şu beytinde ise yola çıkmak için uğurlu vaktin beklendiği söylenmektedir: “Bu misâfir-hânedan göçmek gerek lakin henüz/Nahsdur eyyâmumuz bir sa'd-sâat bekleriz” Yani bu misafirhânedan (dünyadan) göçmek gerek, lakin henüz vaktimiz uğursuzdur, (göçmek için) uğurlu bir saat bekleriz. Bilgi için bk. Onay, 1992, 365.

⁴ Tarafımızdan www.yazmalar.gov.tr adresinde yapılan taramada “Sefer-nâme” ismiyle kayıtlı bazı eserler çıkmakla birlikte bunların daha çok tarih konulu eserler oldukları dikkati çekmektedir. Bu tarama sonucunda çıkan eserler şunlardır: Ahmed Şabrî b. Ebûl-Fazl Galâtalı, *Sefer-nâme*, 06 Mil Yz A 4627/1, 1b-37b vr.; Emni Mehmed Bey (ö. 1750), *Sefer-nâme*, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, H 1436, 50 vr.; Ömer b. Mehmed, *Sefer-nâme*, Akademiya Navk Naradov Azii Enstitüsü Türkçe Yazmaları Moskova Rusya, Nu: B 325, 34 vr.; ?, *Sefer-nâme*, Akademiya Navk Naradov Azii Enstitüsü Türkçe Yazmaları Moskova Rusya, Nu: B 728, 236 vr.; Mehmed Esad Efendî (1786-1847), *Sefer-nâme*, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms.or.oct.2439, 46 vr.; Resmî Ahmed b. İbrâhîm Giridî (ö. 1779), *Sefer-nâme*, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms.or.quart 1676, 28 vr.; ?, *Sefer-nâme*, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Schefer, 30 vr. Ayrıca müellifi meçhul, tam adı *Sefer-nâme-i Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa* olan ve Yusuf Paşa'nın 1788 yılındaki Avusturya üzerine olan seferini anlatan bir eser de bulunmaktadır. Eserin iki nüshası vardır: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 3254 (134 vr.) ve TY 9644 (55 vr.). Bu eserle ilgili bir çalışma için bk. Üstüner, 2005.

Yz A 1826/1, vr. 162b-163a). Yeşil mukavva ciltli ve 200x135 mm. ebatlarında olan mecmua, 294 varaktan meydana gelmiştir. Muhtelif satırda, talik ve nesih yazı ile yazılan eserin istinsah tarihi ve yeri, müstensihî, derleyicisi belli değildir (Eserle ilgili bilgi ve görüntü için bk. https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=85295 (Erişim Tarihi: 08/09/2011)).

Eser, mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır ve 87 beyitten oluşmaktadır. Aruzun remel bahrinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla söylenmiştir. Muhtevâ açısından değerlendirildiğinde, manzûmenin genel olarak bir nasihat-nâme olduğu görülmektedir. Sefere niyet edip yola çıkan bir gaziye nasihat edilmektedir. Geleneksel eserlerimizin hepsinde olduğu gibi, besmeleyle söze başlanan eserde; sefere niyet eden bir gazinin etrafında yol ve yolculuk, bunun öncesinde ve esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, yolculuğa çıkarken seçilecek zaman, yapılması gerekenler, yolculuk sırasında birlikte götürülmesi gereken malzemeler-vs. anlatılmakta, bu konularda okuyucuya bilgiler verilmekte ve tavsiyelerde bulunulmaktadır. Bu tavsiyelerden bazıları şunlardır:

Yola çıkmaya niyet edildiği zaman yolculuk sırasında gerekli olacak ihtiyaçlar hazırlanmalı, komşu ve akraba ile görüşülüp bir anlamda helâlleşmeli, evdekiler Allah'a ısmarlanmalıdır. Eğer yola çıkacak kişinin üzerinde başkalarına ait altın, mal cinsinden emanet varsa bunlar sahiplerine ulaştırılmalıdır. Yola, fetih ve zaferin olması isteniyorsa perşembe günü çıkılmalıdır. Bu uğurlu günde Allah'a tevekkül edilerek ata binilmeli, ata binme sırasında ayak üzengiye konulurken, metindeki ifadesiyle *Li'ilâfi Kureyşin* (Kureyş Suresi) okunmalıdır. Yola çıkan kişi hangi menzile varsa orada on kere İhlas suresini okumalıdır. Cinlerden korku ve tehlike gelebileceği için akşamın başlangıcında sefere çıkılmamalıdır. Kış yaz, gece gündüz eğer yol şaşırırsa sağ tarafa gidilmelidir. Yolcu daima Allah'ı zikretmeli, namazını ve duasını ihmal etmemelidir. Yola yalnız çıkılmamalı; âlim, tedbirli, şefkatli, cömert, değer bilecek ve hâldaş olacak biri ile yoldaş olunmalıdır. Yolda arkadaşını yalnız bırakıp giden kişiden sevgi ve bağlılık beklenmemeli, eğer temiz kalpli bir arkadaş bulunamazsa kişi Allah'a sığınmalıdır. Yolculuk öncesinde, yakında bulunan insanlar hoşnut edilmeli, herkesten dua istenmeli, anne ve babadan rıza dilenmelidir. Ayrıca yola çıkacak kişi yolda zarar görmemek için fakirlere de ihsanda bulunmalıdır. Bir gazi, sefer niyetiyle atına bindiğinde, o gün tekrar evine girmemeli, gideceği zaman durup namaz kılmalı, Allah'a yalvarmalı, sefere niyetlenip yola çıktığı anda İhlâs suresini okumalıdır. Şeytanın onunla birlikte atına binip yük olmaması için besmelesiz atına binmemeli, yola çıkınca da Âyete'l-Kürsî'yi okumayı âdet edinmelidir. Gecenin yarısı geçince yola çıkılmalı, yola yakın konaklamaktan da çekinilmelidir. Sefere çıkan, yolda kimseye zorluk çıkarmamalı; yılanı, karıncayı bile incitmemelidir. Eğer sefere çıkanlar bir bölük olursa, birini kendilerine baş seçmelidirler. O topluluğun huzurlu olması için de baş seçtikleri kişinin her emrine uymaları gerekir. İnsan yoldaşına ne düşünürse, sonunda başına o gelir (Onun için kişi yoldaşına iyi

düşünmelidir). Seher vaktinde, erkenden bineğine binip yola çıkan fakat dostlarına haber vermeyen kişiye yoldaş denmez.

Metinde kimi zaman doğrudan okuyucuya seslenilmekte, öğüt verilmektedir: Mutluluk ve gam sana yoldaş olsun, gözün bazen yaş bazen kanla dolsun. Allah dünyaya seni niçin gönderdi? Âhirete gidecek ne amelin var? Madem dünyadan gideceksin, (sırf dünya için) zahmet çekmek nasıl bir belâdır? Ölmeden önce nefsini öldür (Hadîs-i şerîfe telmih), burada bedenini süslemeyi bırak. Madem bunda (dünyada) kalır, insan bu bedeni ne yapar (yapsın), yine sevgiliye varan canı sevmek lazımdır. Eğer böyle olursa o insan kabrinde de yalnız olmaz. Üstüne rahmet yağmuru saçılır, (ona) cennet bahçelerinin meyveleri sunulur.

Hasretî, sipahi yola çıktığında ne gerektiğini söylemeye şöyle devam eder: Kepenek, çuka ki bunlar yeni olmalıdır. Yoksa kişi evini rehin bırakma pahasına bunları temin etmelidir. Eğer askerın gözü açık olursa, yolculuk da kolaylaşır. Asla aç kalmamak isteniyorsa, un ile tekne ve saç (birlikte) götürülmelidir. Beden onlarsız olamayacağından su ve ekmeğe de ihtiyaç vardır. Zırh, tolga (miğfer), sarık ve kalkan, ayrıca sadak (okluk), kolçak, ok ve yay (da olmalıdır). Oturulan yerde (mola yerinde) taze çörek, bazen tepside börek pişirilmelidir. Yağ ve bal fazlaca götürülmeli; nohudu, soğanı ete bolca salmalıdır. Ara sıra tatlı pâlûde gerekir, gülsuyu ile güzel olur. Fıtrata uygun dostlar olursa, nimet ve ekmek hakkını da bilirler. Genç sevgilin olursa o da güzel, çadır onun ile rağbet bulur. Sefere gerçi ateşten bir parça demişlerdir fakat bu yönüyle gül bahçesi olur. Kime bu güzellikler kismet olursa gecesi kadir, gündüzü bayram olur. Yoksa bir gün ölüm aniden gelir ve malı, rızkı koyup terk edersin. Ey dost, bunda (dünyada) elinle ne verirsen, seninle giden odur. Ayık iken yürü, gafil olma, ölünce gönül uyansa bile ne faydası olur? Dünya malı için gam çekme, gözünde altınla toprak bir olsun. Nefsinin tepeleyip canlan, (sana o) seher vaktinde binek olsun. Son anında iman yoldaşın olursa, o bütün varını, malını değer. (Senin için) naim cennetlerinin bahçesi açılır, cehennemın kapıları da kapanır. Rahat bir uyku uyuduğun zaman azap ve korku görmezsin. Daha ne gerektiğini dinle, gözünü aç: Çadır, tencere, ayrıca bakraç. Babanın bağ ile bostanını sat, birkaç iyi at edin. İnsan ve at için ne hazırlık yaparsan yeni olsun, böylece zorluk çekmezsin. Fenerle çakmak ve mum götür. Ateş yakmak isteyince iyi olur. Suntrâc (nalbantların at tırnağı kestiği âlet), nal ve çekiç götür. Kerpeten ve mihî yanından hiç ayırma. Sıcak günler gelip eğer yaz olsa, akıllı (olan yine de) kürkünü yabana atmaz. Eğer hizmetkâr aşçılığı başarırsa yemeğin lezzetli olmasına çalışmalıdır. Her zaman pirinç aşu olmaz; bazen ekşi, bazen kebab pişirmelidir. (Yanında) bolca kuruyemiş götürmeli, yolda hoşafı her zaman pişirmelidir. Haftada bir baklava da pişirip ortaya getirmelidir. Bu nefis yiyecekler yine o canlar ile sohbet edilerek yenilmelidir. Onların teni pâlûde gibi tatlı ve taze; dudağı helva, sözü şeker gibi olmalıdır. Ancak insan bu düşünceyle zahmet çekmemelidir. Bu, binde birine kismet olmaz. Çünkü (zaten) Hak insanı nimetlerle zengin etmiştir, can ve teni böyle

izzetle tutup değerlendirmelidir. Hasretî, manzûmesinin son beytinde öğütlerini duyanların bunları uygulamasını isteyerek sözünü tamamlar.

Manzûmede eski Türk toplum hayatında yaygın olan kimi inanışlara da yer verilmektedir. Bunlardan bazılarının dini kaynaklı olduğu malumdur: Perşembe gününün uğurlu sayılması ve o gün yola çıkılması, atın üzenğine ayak konulurken *Li'îlâfi* okunması, cinlerden korunmak için akşamın başlangıcında yola çıkılmaması, yol şaşırırsa sağ tarafın tercih edilmesi, mümkün olduğunca yalnız yola çıkılmaması, gaza niyetiyle ata binildiğinde bir daha geri dönülmemesi, şeytanın ata yolcuyla binip yük olmaması için ata besmelesiz binilmemesi, yolculuk sırasında yola yakın konaklanılmaması gibi.

Genel olarak değerlendirildiğinde, *Sefer-nâme*'nin çok yüksek bir edebî seviyeye sahip olduğunu söylemek zordur. Onda edebî, sanatsal söyleyişten çok, Osmanlı devrinde yaşayan sıradan halk tabakasından birinin sefere çıkacak olanlara tavsiyeleri, nasihatları bulunmaktadır. Kısmen didaktik nitelikteki bu tavsiye ve öğütler umûmiyetle dînî kaynaklı ya da sosyal hayatla ilgilidir. Yer yer âyet ve hadislerden yararlanılmıştır. Konu edebî sanatlarla boğulmadan, doğrudan ve basit bir tarzda anlatılmıştır. Bununla birlikte manzûmede,

Teni neyler kişi çün bunda kalur
Cânı sev kim yine cãnâna varur (45)⁵

Bunda ne virür iseñ elüñ ile
Oldur ey dost giden senüñ ile (62)

beyitlerinde olduğu gibi, kısmen başarılı, samimi söyleyişlere de rastlanmaktadır. Şairin asıl maksadı sanat yapmak olmasa da metinde kimi zaman edebî sanatlardan da yararlandığı görülmektedir. Örneğin

Sefere bir kişi çün 'azm eyler
Hânesi hâl diliyle iniler (7)

beytinde teşhis sanatının kullanıldığı görülmektedir. Yine iktibas ve cinas da metinde yer verilen sanatlardandır. bakrac-ac (69), şat-at (70), işide-iş ide (86) gibi.

Metinde geçen ve dil, kültür açısından bize ilginç gelen bazı kelimeler ise şunlardır: konuşu (komşu) (3), esenleş- (vedalaşmak, helâlleşmek) (3), kankı (hangi) (10), nöker (hizmetçi) (18), iriserdür (erecektir, ulaşacaktır) (18), kande (nerede) (23), ata (baba) (24), bile (birlikte) (30), şan- (düşünmek) (39), geliser (gelecektir) (39), öñdin (önce) (44), oturak (oturulan yer) (55), aşşı (fayda) (64), yapıl- (kapanmak) (68), kısac (kısaç, kerpeten) (74), uşlu (akıllı) (75), ıssı (sıcak) (75).

Şimdi *Sefer-nâme*'nin çevriyazılı metnini ilgililerin istifadesine arz ediyoruz.

⁵ Parantez içinde verilen rakamlar, ilgili beytin yahut kelimenin eserin metninde kaçınıcı beyitte geçtiğini göstermektedir.

SEFER-NĀME-İ MANZŪM ḤASRETİ BEG SELLEMEHU'LLĀH

- [fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
- 1 Nām-ı Ḥaḳ'la sözi bünyād idelüm
Dā'imā Rabb'ümüzi yād idelüm
 - 2 Yola çıkmāğa idicek niyyet
Bitüre evde ne olsa ḥācet
 - 3 Daḫı ḳonşı vü ḳarā'ible ol an
Var esenleş yola olduḳda revān
 - 4 Evde ḳalanları ey şāhib-i rāḫ
Ḥaḳḳ'a ısmarla ḳamusın her gāh
 - 5 Ger emānet ola sende zer ü māl
Anı şāhiblerine ḳıl işāl
 - 6 Rüz-ı pencşenbe ola 'azm-i sefer
Tā ki anda ola fetḫ ile zafer
 - 7 Sefere bir kişi çün 'azm eyler
Ḥānesi ḫāl diliyle injiler
 - 8 İde Allah'a tevekkül ol dem
Rüz-ı sa'd içre ura raḫşa ḳadem
 - 9 Hem *Li'ilāfi Ḳurejšin*⁶ oḳıya
Çün üzenḡüye ayāḡını ḳoya
 - 10 Ḳanḳı menzilde ki varsaḡ ey ḫāş
Eyle on kere tilāvet İḫlāş⁷
 - 11 İbtidāsında şebün itme sefer
Cinniden şāyed ola ḫavf u ḫaḫar
 - 12 Yaḡılırsaḡ yoluḡı şaḡ yaḡa var
Ger ḳış u yaz ola ger leyl ü nehār

⁶ *Kur'ān-ı Kerīm ve Açıklamalı Meālī*, Haz. Hayrettin Karaman-vd., TDV Yayınları, Ankara, 2006, Sure no: 105.

⁷ *Kur'ān-ı Kerīm*, Sure no: 112.

- 13 Dilese görmeye ol yolda melâl
Eylesün eklini kendüye helâl
- 14 Zıkr-i Hâk ola dilinde dâ'im
Ola evrâd u şalâta kı'im
- 15 Birine nâ-geh ecel irüp öle
Dağı biri ikisi şahid ola
- 16 'Âlim ola dağı ehl-i tedbîr
Müşfik u ehl-i şehâ dağı dilîr
- 17 Sefer üzre nice gerek yoldaş
Bile kıadrini vü ola hâldeş
- 18 Nökerin yoldaşuđ iden id lâl
İriserdür aña dağı o melâl
- 19 Ummasın ol kıışiden mihr ü vefâ
Ki geçile gide kıoya tenhâ
- 20 Nîk-sîret bulımazsañ hem-râh
Var hemân Hâlıkunı eyle penâh
- 21 'Âleme eyle nazar 'ibret ile
Nice mađlûk durur hikmet ile
- 22 Ğâzi olana sefer olsa naşîb
Bu mişâl üzre gerekdür tertîb
- 23 Zîr-i destün olıcağ hoşnûduğ
Gidesin kıande ise mağşûduğ
- 24 Cümleden himmet ile iste du'â
Ata ile anadan dile rızâ
- 25 Döstuđ ğâ'ib iken eyle du'â
Ki kıarışmaz o du'â içre riyâ
- 26 Fuķarâya dağı eyle ihsân
Ki dağı görmeyesin yolda ziyân

- 27 Çünkü gāzi atına ola süvār
Evine girmeye ol gün tekrār
- 28 Gidecek vakt durup kıla namāz
İde Mevlā'sına envā' -ı niyāz
- 29 Sefere niyyet idüp ola revān
İde İhlāş'ı tilāvet ol an
- 30 Besmelesüz atıña olma süvār
Tā ki şeytān bile ki olmaya bār
- 31 Çıkıcağ yola sen 'ādet idesin
Āyete'l-kürsi tilāvet idesin
- 32 Gicenüñ nıfı geçicek sefer it
Kõnmadan yola yağın hem hāzer it
- 33 Dīn için şol kişi kim itdi ğazā
Huld uçmağı olur aña sezā
- 34 Kimseye itmeye hergiz zūrı
Yolda incitmeye mār u mūrı
- 35 Yoldaşuñ saña gerek ola çehār
Ol zaman kim idesin terk-i diyār
- 36 Bir bölük olsa eger ehl-i sefer
İdeler birini kendülere ser
- 37 Cümle emrine anuñ rām olalar
Ol cemā'at kamu ārām olalar
- 38 Ola mı saña o hem-reh yāruñ
Ki ayardup aña hıdmetkārıñ
- 39 Kişi her ne şana yoldaşına
'Ākıbet ol geliser başına
- 40 Dime yoldaş aña kim vakt-i seher
Bine yārānına itmeye haber

[vr. 163a]

- 41 Şādi vü ğam sa ға yoldaş olsun
Geh gözün ған u gehi yaş ıolsun
- 42 Neye gönderdi Hudā dünyāya
Ne ‘amel var gidecek ‘uqbāya
- 43 Çünkü dünyādan idesin rıhlet
Ne belādur ki çekersin zaħmet
- 44 Nefsünjü öldür ölmeden öndin
Bedenünjü eyleme bunda tezyīn
- 45 Teni neyler kişi çün bunda ıalur
Cānı sev kim yine cānāna varur
- 46 Eger olur ise anda hem-tā
Yüri ıabrünjde degülsin tenhā
- 47 Şaçıla üstünje rahmet maıarı
Şunula bāğ-ı cinānuı şemeri
- 48 Çün sipāhī sefere ola revān
Ne gerekdür ideyin saıa beyān
- 49 Kepenek hem çuıa cümle ola nev
Yoğısa hāne ıı var eyle girev
- 50 Gözi açık ger olursa nökerünjü
Saıa āsān geliserdür seferünjü
- 51 Olmamaı diler iseı hergiz ac
Un ile tekne götür hem bir sac
- 52 Āba nāna(?) oldı daıı hācet
Beden ansuz olımazmış rāıat
- 53 Cebe vü tolga sarık hem ıalқан
Şadaı u ıolıaı u tır ü k emān
- 54 Daıı çanta(?) ile tıraş torba
Eksük olmaya et ile şorba
- 55 Oturaıda bışüre tāze çörek

- Gāhice eyleye tepside börek
- 56 Yağ u balı götüre vāfir ol
Noħudı ōğamı laħma ōala bol
- 57 Tatlu pālūde gerek aħyānā
Āb-ı verd ile hem olur ra'nā
- 58 Ola hem řab'a muvāfiķ yārān
Bileler ni'met ile hem ħaķ-ı nān
- 59 Kōrpe maħbūbuñ olursa o da ħūb
Çadur anuñ ile olur merğūb
- 60 Sefere ger didiler kıt'a-i nār
Saņa bu vech ile olur gül-zār
- 61 Kime olur bu nefāyis rūzī
Şebi ħadr oldı vū bayram rūzı
- 62 Yoħsa aņsuz iriřür bir gün merg
Māl u rızķı ħoyup idersin terk
- 63 Bunda ne virür iseñ elüñ ile
Oldur ey dost giden senüñ ile
- 64 Ayıķ iken yūri olma ġāfil
Öliceķ aşşı ne ger uyana dil
- 65 Māl-i dūnyā iķün ol[m]a ġam-nāk
Gözünje zer ile yeksān ola ħāk
- 66 Depele nefsünji ol cān-perver
Saņa merkeþ ola tā vakt-i sefer
- 67 Soñ dem ĩmān olur ise yārünj
Deger ol mā-melekünj hem varuñ
- 68 Açıla ravza-i cennāt-ı na'īm
Yapıla görmeyesin bāb-ı caħīm
- 69 Vir kaçan rāħat ile bir uyħu
Görmeyisersin 'azāb u ħorħu

- 70 Çadır u tencere dağı bakrac
Dinle dağı ne gerekdür gözün ac
- 71 Pederün bağ ile bustânını şat
İdinigör bir iki üç eyü at
- 72 At için âdem için her rahtı
Yeji it çekmeyesin tã sahtı
- 73 Müm götür fener ile çaķmak
Hübdur isteyicek od yakmak
- 74 Şuntrâc u na'l götür dağı çekiç
Kısac u mîhi yanuğdan kıoma hiç
- 75 Issı günler gelüp olsa ger yaz
Uşlu kürkini yabana atmaz
- 76 Aşcılık ger başarırısa gulâm
Cehd kılsun ola lezzetlü ta'âm
- 77 Dağı birinc aşı olmaya her an
Gâh ekşi bişüre geh biryân
- 78 Götüre kıuru yemişler bisyâr
Bişüre yolda hoş -âbı her bâr
- 79 Baklava dağı gerek haftada bir
Bişürüp ortaya gelsün hâzır
- 80 Bu nefâyis yine ol cânlar ile
Dâ'imâ şöhet idüp anlar ile
- 81 Teni pâlüde gibi hem ola ter
Lebi helvâ ola sözi sükker
- 82 Yüri bu fıkr ile çekme zaķmet
Biñde birine bu olmaz kısmet
- 83 Çünkü Hâķ ni'met ile kıldı ganî
Böyle tut 'izzet ile cân u teni

- 84 Zâbı iderler anı beytül-mâle
Kim ola ide senünçün nâle
- 85 Vârişün virse senünçün zer ü sım
Hurdı kendüye olısar teslīm
- 86 Nice bir uzadalum böyle kelām
Sözi hatm eyleyelüm bunda tamām
- 87 **Hasret** kim ki bu pendi işide
‘Âmil olup bu rumûzı iş ide

KAYNAKLAR

[Ahterî Mustafa Efendi] (1310), *Ahterî-i Kebîr*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

Ali Emîrî (1328), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, C. 1, Matbaa-i Âmidî, Dersaadet.

Ali Emîrî Efendi (2003), *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid*, Haz. Galip Güner-Nurhan Güner, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara.

BEYSANOĞLU, Şevket (1957), *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. I, İstanbul.

DOĞAN, Muhammet Nur (2006), “Yolculuk Metaforu Bağlamında Klasik Şiiri Anlamak, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Yıl 7, S. 77-78, Temmuz-Ağustos, s. 47-57.

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=85295 (Erişim Tarihi: 08/09/2011).

İPEKTEN, Haluk-vd. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KAYA, Doğan (1990), *Şairnâmeler*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.

Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli (2006), Haz. Hayrettin Karaman-vd., TDV Yayınları, Ankara.

MADEN, Sedat (2008), Türk Edebiyatında Seyahatnâmeler ve Gezi Yazıları, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 37, Erzurum, s. 147-158.

Mecmua-i Eş'âr (yazma), 06 Mil Yz. A 805.

ONAY, Ahmet Talât (1992), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, TDV Yayınları, Ankara.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat (1985), Haz. Abdullah Yeğin-vd., Türdav Yayınları, İstanbul.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, 3 C., İstanbul.

Sefer-nâme-i Manzûm Hasretî Beg Sellemehu'llah (yazma), 06 Mil Yz A 1826, 162b-163a.

SOLMAZ, Süleyman (2005), “Divan Şiirinde Sefer”, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 17 (Bahar) , s. 133-145.

Ş[emseddin] Sami (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi (1999), *Lehçetü'l-Lügat*, Haz. H. Ahmet Kırkkılıç, TDK Yayınları, Ankara.

TÖRENEK, Mehmet (2005), “Yol ve Yolculuk Benzetmeleri Bağlamında Şiirimizde Ölüm”, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 28, Erzurum, (Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu Özel Sayısı), s. 129-143.

TUMAN, Mehmet Nail (2001), *Tuhfe-i Nâilî Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri I*, Haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1981), Dergâh Yayınları, C. 4, İstanbul.

ÜSTÜNER, Ahmet (2005), *Yusuf Paşa'nın Sefer-nâmesi*, Selçuk Üniversitesi, SBE, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Yeni Tarama Sözlüğü (1983), Düzenleyen: Cem Dilçin, TDK Yayınları, Ankara.



Sefer-nâme-i Hasretî Beg' in eski yazılı metni.